

Uchwała z dnia 18 marca 2005 r., III CZP 3/05

Sędzia SN Elżbieta Skowrońska-Bocian (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Barbara Myszka

Sędzia SN Marek Sychowicz

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Skarbu Państwa – Naczelnika Urzędu Skarbowego w K. przy uczestnictwie Mirosława M. i Urszuli M. o wpis hipoteki przymusowej, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 18 marca 2005 r., zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Krakowie postanowieniem z dnia 7 grudnia 2004 r.:

„Czy administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony tylko przeciwko podatnikowi może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka?”

podjął uchwałę:

Administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony tylko przeciwko podatnikowi nie może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 7 grudnia 2004 r. Sąd Okręgowy w Krakowie przedstawił Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne powstałe na tle stanu faktycznego, w którym Sąd Rejonowy dla Krakowa-Podgórze postanowieniem z dnia 10 listopada 2003 r. dokonał wpisu hipoteki przymusowej na rzecz Skarbu Państwa celem zabezpieczenia spłaty należności podatkowej obciążającej podatnika Mirosława M. Podstawę wpisu stanowił administracyjny tytuł wykonawczy z dnia 15 maja 2003 r. wystawiony przeciwko podatnikowi.

W apelacji uczestniczka Urszula M. zarzuciła, że nieruchomości obciążona hipoteką stanowi przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonki, przeciwko której nie wydano klauzuli wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c.

Uzasadniając przedstawienie zagadnienia prawnego, Sąd Okręgowy odwołał się do orzeczeń Sądu Najwyższego, z których wynika, że podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka nie może być tytuł wykonawczy wystawiony tylko przeciwko podatnikowi. Wskazał jednak, że stanowisko to, jak się wydaje, uległo zmianie. Wniosek taki może uzasadniać uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 2004 r., III CZP 109/03 ("Wokanda" 2004, nr 3, s. 3) oraz uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2004 r., III CZP 33/04 (OSNC 2005, nr 3, poz. 43), z których wynika, że nieostateczne decyzje urzędu skarbowego oraz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalające wysokość zobowiązania podatkowego oraz należności z tytułu składek, stanowią podstawę wpisu w księdze wieczystej hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej współwłasność łączną dłużnika i jego małżonka. Zdaniem Sądu Okręgowego, wprawdzie przywołane uchwały odnoszą się do należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, ale mogą być traktowane jako wyłom w dotychczasowej linii orzecznictwa, gdyż do odpowiedzialności za należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne znajdują zastosowanie przepisy Ordynacji podatkowej odnoszące się do odpowiedzialności za należności podatkowe.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności należy zauważyć, że uchwały Sądu Najwyższego, przywołane przez Sąd Okręgowy w uzasadnieniu postanowienia, odnoszą się do odmiennego zagadnienia. Rozstrzygają one kwestie powstające w sytuacji, w której ma nastąpić wpis hipoteki przymusowej na podstawie nieostatecznej decyzji stosownego organu (urząd skarbowy, Zakład Ubezpieczeń Społecznych). Hipoteka taka jest hipoteką kaucyjną. Ponadto, co jest oczywiste, decyzje takie nie stanowią administracyjnego tytułu wykonawczego, nie jest zatem możliwe odnoszenie stanowiska Sądu Najwyższego bezpośrednio do zagadnienia prawnego rozstrzyganego niniejszą uchwałą.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego za utrwalony należy uznać pogląd, że podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka może stanowić jedynie tytuł

wykonawczy wystawiony na oboje małżonków. Takie stanowisko zostało wyrażone m.in. w uchwałach Sądu Najwyższego z dnia 18 września 2002 r., III CZP 49/02 (OSNC 2003, nr 9, poz. 115) i z dnia 8 października 2003 r., III CZP 68/03 (OSNC 2004, nr 12, poz. 191) oraz w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2004 r., III CZP 33/04. W doktrynie, w tym w komentarzach do ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, wyrażane są poglądy odmienne, których jednak Sąd Najwyższy nie podziela.

Akceptując pogląd, że podstawę wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości objętej wspólnością majątkową małżeńską, a więc stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka, stanowić może jedynie administracyjny tytuł wykonawczy obejmujący oboje małżonków, należy jednak odnieść się do prezentowanych dotychczas argumentów za nim przemawiających. Dla jasności wyводу należy zaznaczyć, że dalsze rozważania prowadzone będą z uwzględnieniem art. 27c ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 110, poz. 968 ze zm. – dalej: "u.p.e.a."), dodanym ustawą z dnia 6 września 2001 r. o zmianie ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji i niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 125, poz. 1368), która weszła w życie dnia 30 listopada 2001 r.

Artykuł 27c u.p.e.a. stanowi, że jeżeli egzekucja ma być prowadzona zarówno z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka, jak i z ich majątków osobistych, tytuł wykonawczy wystawia się na oboje małżonków. Zajmowane w orzecznictwie Sądu Najwyższego stanowisko, że hipoteka przymusowa może być ustanowiona na nieruchomości stanowiącej składnik małżeńskiego majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka, oparte było na założeniu, iż ustanowienie takiej hipoteki należy do szeroko pojętego postępowania egzekucyjnego.

To stanowisko zostało wyrażone po raz pierwszy w orzeczeniu Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 1953 r., II C 2520/52 (OSN 1954, nr 2, poz. 34) i, mimo zmian stanu prawnego, podtrzymywane w późniejszych orzeczeniach. Przykładowo, w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 1997 r., III CKN 72/97 ("Glosa" 1998, nr 1, s. 33) wyraźnie stwierdzono, że postępowanie dotyczące wpisu hipoteki przymusowej stanowi postępowanie egzekucyjne, gdyż normy regulujące tę hipotekę mają wyraźny charakter norm egzekucyjnych. W orzeczeniach późniejszych stanowisko to uległo pewnemu złagodzeniu; Sąd

Najwyższy przyjął, że postępowanie dotyczące wpisu hipoteki przymusowej w księdze wieczystej powinno być traktowane tak, jak postępowanie egzekucyjne, mimo że odbywa się na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego regulujących postępowanie wieczystoksięgowe i nie jest sposobem egzekucji, a jego skutkiem nie jest wyegzekwowanie roszczenia (uchwała z dnia 8 października 2003 r., III CZP 68/03).

W doktrynie także podkreśla się, że o ile hipoteka umowna jest środkiem zabezpieczenia wierzytelności, o tyle hipoteka przymusowa pełni rolę szczególnego środka egzekucyjnego w szerokim znaczeniu. Środek ten ma na celu zabezpieczenie realizacji wierzytelności stwierdzonej tytułem wykonawczym, w tym także, w granicach zakreślonych przepisami odrębnymi, należności publicznoprawnych. Jak podkreślił Sąd Najwyższy w powoływanej uchwale z dnia 8 października 2003 r., III CZP 68/03, ustanowienie hipoteki przymusowej jest postępowaniem zmierzającym do ułatwienia przyszłego postępowania egzekucyjnego. W wypadku, w którym taki skutek może zostać osiągnięty tylko wtedy, gdy wierzyciel dysponuje tytułem prawnym wymaganym do wszczęcia egzekucji (tytułem wykonawczym), podstawę wpisu hipoteki przymusowej powinien stanowić taki sam tytuł, jaki uprawnia do prowadzenia egzekucji. Jeżeli zatem do prowadzenia egzekucji z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka potrzebny jest tytuł wykonawczy wystawiony na oboje małżonków (art. 27c u.p.e.a.), to także dla dokonania wpisu hipoteki przymusowej niezbędne jest wystawienie tytułu wykonawczego na oboje małżonków.

Z powyższego wynika, że przyjmując, iż hipoteka przymusowa pełni rolę szczególnego środka egzekucyjnego w szerokim rozumieniu, treść art. 27c u.p.e.a. uzasadnia stanowisko zajęte w niniejszej uchwale. Nie jest to jednak jedyny argument przemawiający za przyjętym rozstrzygnięciem.

W dotychczasowych wypowiedziach odnoszących się do rozważanego problemu nie przywiązywano, jak się zdaje, dostatecznej wagi do tego, że hipoteka jest ograniczonym prawem rzeczowym (art. 244 k.c.). Jest to zatem prawo ustanawiane na rzeczy cudzej i prowadzące do ograniczenia prawa własności właściciela nieruchomości obciążonej. Dokonując wykładni przepisów, których zastosowanie prowadzi do takich rezultatów, należy zatem mieć na względzie, że prawo własności podlega ochronie przewidzianej nie tylko w ustawach tzw. zwykłych, ale także w Konstytucji (art. 21 i 64) oraz w normach konwencyjnych (art.

1 Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności). Musi to oznaczać, że ustanowienie hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka prowadzi do ograniczenia prawa własności osoby, która nie jest stroną zobowiązania podatkowego. Osobie takiej należy zapewnić możliwość ochrony swoich interesów, którą stwarza przyjęcie, że dla ustanowienia hipoteki przymusowej na nieruchomości wchodzącej w skład wspólnego majątku podatnika i jego małżonka niezbędne jest wystawienie administracyjnego tytułu wykonawczego przeciwko zobowiązanemu i jego małżonkowi. Odmiennego wniosku nie uzasadnia treść art. 34 § 3 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. Nr 137, poz. 926 ze zm.). Przepis ten stanowi jedynie, że przedmiotem hipoteki przymusowej może być także nieruchomość stanowiąca przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka, nie określa natomiast, co może stanowić podstawę wpisu takiej hipoteki. Przesądza zatem tylko, że nieruchomość będąca przedmiotem współwłasności łącznej może zostać obciążona hipoteką przymusową, mimo że nie jest własnością jedynie podatnika (por. art. 34 § 1 Ordynacji podatkowej), jak również podatnik nie ma wyrażonego ułamkiem udziału w nieruchomości wspólnej (por. art. 34 § 3 pkt 1 Ordynacji podatkowej).

Przyjęte stanowisko znalazło odzwierciedlenie w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2000 r., V CKN 118/00 (nie publ.), w którym wyrażono pogląd, że hipotekę przymusową wierzyciel może uzyskać na podstawie tytułu wykonawczego skierowanego przeciwko wszystkim uprawnionym do przedmiotu hipoteki (art. 109 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, jedn. tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.). Podzielając ten pogląd i odnosząc go do przedstawionego zagadnienia prawnego, Sąd Najwyższy orzekł, jak w uchwale (art. 390 k.p.c.).